

MADANIY MEROS VA IJTIMOIIY YANGILANISH UYG'UNLIGI: MILLIY IDENTIFIKATSIYANING ZAMONAVIY MEXANIZMLARI

Muallif: Yuldashev Serobjon Urmonaliyevich

Farg'ona Davlat Universiteti. Falsafa fanlari (DSc), dotsent

Muallif: Ismoilova Shahzoda Zafarjon qizi

Farg'ona Davlat Universiteti Tarix fakulteti Milliy g'oya ma'naviyat asoslari va huquq ta'limi yo'nalishi 24-78 guruh talabasi

ИНФОРМАЦИЯ О СТАТЬЕ

ИСТОРИЯ СТАТЬИ:

Received: 18.10.2026

Revised: 19.10.2026

Accepted: 20.10.2026

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

madaniy meros, milliy
identifikatsiya, ijtimoiy
yangilanish, a tarixiy xotira,
fuqarolik

АННОТАЦИЯ:

Ushbu maqolada madaniy merosni asrash va zamonaviy ijtimoiy o'zgarishlarga moslashish o'rtasidagi munosabat milliy identifikatsiya nuqtayi nazaridan tahlil qilinadi. Milliy ongning faqat tarixiy xotira emas, balki ijtimoiy tanlov, fuqarolik ishtiroki va madaniy muloqot orqali shakllanishi asoslanadi. Maqolada "bilish — talqin qilish — ishtirok etish" uch bosqichli tahliliy modeli taklif etiladi. Ish nazariy mulohazalarga asoslanadi, unda empirik natijalar da'vo qilinmaydi.

Kirish: muammoning qo'yilishi

Globalashuv, raqamli aloqa va ijtimoiy harakatchanlik kuchaygan sharoitda inson bir vaqtning o'zida bir necha madaniy muhit ta'sirida yashaydi. Bunday vaziyatda milliy o'zlikni anglashni faqat o'tmishga sodiqlik sifatida izohlash yetarli emas. O'zlik jamiyat a'zolarining tarixiy merosni qanday tushunishi, unga qanday munosabat bildirishi va bugungi hayotida undan qay tarzda foydalanishi bilan ham belgilanadi.

Bo'riyevning milliy mentalitet transformatsiyasiga bag'ishlangan tadqiqoti milliy ong va o'zlikni anglash o'rtasidagi bog'liqlikni muhokama qiladi [1]. Mazkur ish o'sha mavzuni takrorlash o'rniga boshqa tadqiqot savolini qo'yadi: madaniy davomiylikni saqlagan holda yangilanishni qo'llab-quvvatlovchi amaliy mexanizmlar qanday shakllanadi?

Tadqiqotning maqsadi — milliy identifikatsiya jarayonini madaniy meros, ijtimoiy institutlar va shaxsiy ishtirok o'rtasidagi munosabat sifatida tushuntirish. Usul sifatida tushunchaviy tahlil, muammoli taqqoslash va nazariy model yaratish qo'llanadi. Bu ishda yangi so'rovnoma, tajriba yoki statistik kuzatuv o'tkazilmagan.

1. Identifikatsiya: mansublikdan mas'uliyatgacha

Milliy identifikatsiya insonning o'zini muayyan tarixiy va madaniy hamjamiyat bilan bog'lashidir. Biroq mansublikning o'zi faol fuqarolik pozitsiyasini anglatmaydi. Shaxs ona tilini bilishi mumkin, lekin madaniy yodgorliklarni saqlashga befarq bo'lishi ham mumkin. Demak, identifikatsiyaning hissiy, bilimga asoslangan va amaliy qatlamlarini farqlash foydalidir.

Hissiy qatlam yaqinlik va daxldorlik tuyg'usini ifodalaydi. Bilimga asoslangan qatlam tarixiy hodisalar, an'analar va ularning shakllanish sabablarini tushunishga yordam beradi. Amaliy qatlam esa olingan bilim va qadriyatlarni kundalik qarorlarda qo'llash bilan bog'liq. Ushbu uch qatlam bir-birini to'ldirganda o'zlikni anglash barqarorroq ijtimoiy mazmun kasb etadi.

Masalan, tarixiy obidaga tashrif buyurish faqat taassurot qoldirishi mumkin. Uning yaratilgan davri, saqlanish muammolari va mahalliy hayotdagi o'rnini muhokama qilish esa tashrifni bilimga aylantiradi. Obidani asrash bo'yicha ko'ngilli tashabbusda qatnashish ushbu bilimni ijtimoiy faoliyatga bog'laydi. Bu misol taklif etilayotgan modelning mantiqiy tasviridir, empirik dalil emas.

2. Merosni saqlash va tanqidiy qayta talqin qilish

Madaniy merosni saqlash uning barcha ko'rinishlarini o'zgarmas deb qabul qilishni anglatmaydi. Har bir davr o'z ehtiyojlari, bilim darajasi va axloqiy mezonlari asosida meros bilan yangi muloqotga kirishadi. Ayrim urf-odatlar jamoaviy birdamlikni mustahkamlasa, ayrim odatlar zamonaviy teng imkoniyatlar yoki resurslardan oqilona foydalanish talablari bilan qayta baholanishi mumkin.

Shu nuqtayi nazardan, yangilanishning muhim sharti — madaniy qadriyatning asosiy maqsadini uning tarixan shakllangan tashqi ko'rinishidan ajrata bilishdir. Masalan, mehmondo'stlik qadriyatini saqlash uchun ortiqcha xarajat qilish shart emas; uning mohiyati e'tibor, hurmat va ochiq muloqotda ham namoyon bo'ladi. Bunday yondashuv merosni inkor etmaydi, aksincha uning mazmunini yangi sharoitda davom ettiradi.

3. “Bilish — talqin qilish — ishtirok etish” modeli

Taklif etilayotgan model milliy identifikatsiyani uch izchil, biroq doimo bir-biriga ta'sir qiladigan bosqich orqali tasvirlaydi. Birinchi bosqich — bilish: inson tarix, til, adabiyot, mahalliy an'analar va ijtimoiy tajriba haqidagi asosiy ma'lumotlarni egallaydi. Bilimning manbalari turli bo'lishi mumkin; ularni solishtirish va ishonchliligini baholash alohida ahamiyatga ega.

Ikkinchi bosqich — talqin qilish. Bu yerda shaxs o'rgangan ma'lumotning bugungi hayot bilan bog'liqligini izohlaydi. Nima uchun muayyan an'ana paydo bo'lgan? U qanday ehtiyojga javob bergan? Hozir ham ayni shaklda saqlanishi kerakmi? Shu savollar tanqidiy fikrlashni madaniy hurmat bilan birlashtirishga yordam beradi.

Uchinchi bosqich — ishtirok etish. O'zlashtirilgan ma'no amaliy xulq-atvorga aylangandagina identifikatsiya ijtimoiy munosabatlarda ko'rinadi. Til va madaniyatni

qo'llab-quvvatlash, mahalliy tashabbuslarda qatnashish, turli avlodlar o'rtasidagi suhbatlarni rivojlantirish shular jumlasidandir.

Modelning cheklovi shundaki, bu bosqichlar barcha insonlarda bir xil ketma-ketlikda kechmaydi. Ba'zan faoliyat bilimga qiziqishni uyg'otadi; ba'zan esa tanqidiy savol mavjud tasavvurlarni qayta ko'rib chiqishga olib keladi. Shu bois model qat'iy qonuniyat emas, balki ta'limiy va ijtimoiy loyihalarni rejalashtirishga yordam beruvchi tahliliy vosita sifatida taklif etiladi.

4. Raqamli muhitning ikki tomonlama ta'siri

Raqamli platformalar milliy madaniyatga oid manbalarni kengroq auditoriyaga yetkazish imkonini beradi. Elektron arxivlar, audioyozuvlar, virtual ko'rgazmalar va mahalliy tarixga bag'ishlangan loyihalar yosh avlodning meros bilan tanishishini osonlashtirishi mumkin. Shu bilan birga, qisqa va kontekstdan uzilgan xabarlar murakkab tarixiy voqealarni soddalashtirib yuborish xavfini tug'diradi.

Shuning uchun raqamli madaniyat savodxonligi milliy o'zlikni anglashning muhim shartlaridan biriga aylanadi. Manbaning muallifini aniqlash, turli talqinlarni taqqoslash, tasvir va fakt o'rtasidagi farqni anglash nafaqat axborot xavfsizligi, balki tarixiy xotiraning sifatli shakllanishi uchun ham zarur.

5. Ta'lim va mahalliy hamjamiyatning roli

Milliy identifikatsiya haqidagi ta'lim samaradorligini faqat yodlangan sanalar yoki tushunchalar soni bilan baholash yetarli emas. O'quvchi o'z fikrini asoslay olishi, turli manbalarni solishtirishi va o'rganilgan qadriyatlarning amaliy ahamiyatini tushuntirishi ham muhim. Shu sababli muammoli savollar, loyiha ishlari va mahalliy tarix bo'yicha kichik tadqiqotlar foydali didaktik usullar bo'lishi mumkin.

Masalan, o'quvchilar o'z hududidagi tarixiy maskan haqida turli avlod vakillari bilan suhbatlashib, og'zaki xotiralarni yozib olishlari mumkin. Keyin ushbu ma'lumotlar yozma manbalar bilan qiyoslanadi. Bunda og'zaki xotira mutlaq haqiqat sifatida emas, balki tarixiy tajribani ifodalovchi bir manba sifatida baholanadi. Bu mashq bir vaqtning o'zida muloqot, tahlil va mas'uliyat ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qilishi mumkin.

Oila, maktab va mahalla bir-biridan ajralgan tarbiya maydonlari emas. Oilada kundalik xulq namunasi ko'rsatiladi, maktabda bilim tizimlashtiriladi, mahallada esa hamkorlik va ijtimoiy tashabbus sinovdan o'tadi. Ushbu maydonlar o'rtasida ochiq muloqot mavjud bo'lsa, qadriyatlar faqat shior darajasida qolib ketmaydi.

6. Baholash mezonlari va amaliy takliflar

Milliy identifikatsiyani rivojlantirishga qaratilgan dasturlarni baholashda uch turdagi ko'rsatkichni ajratish mumkin: tushunish, muloqot va ishtirok. Tushunish — tarixiy va madaniy ma'lumotlarni asosli sharhlash; muloqot — turli qarashlarni hurmat bilan muhokama qilish; ishtirok — jamoaviy foydali tashabbusga hissa qo'shish qobiliyatidir.

Amaliy jihatdan, birinchidan, ta'lim loyihalarida birlamchi manbalar bilan ishlashni kuchaytirish; ikkinchidan, mahalliy madaniy merosga oid kichik ochiq raqamli to'plamlar

yaratish; uchinchidan, yoshlar va katta avlod o'rtasidagi mavzuli suhbatlarni tashkil etish mumkin. Ushbu takliflarning samaradorligi alohida kuzatuv va baholash orqali tekshirilishi lozim.

7. Muhokama: davomiylik va o'zgarish o'rtasidagi muvozanat

Madaniy davomiylik va ijtimoiy yangilanish bir-biriga zid jarayonlar sifatida talqin qilinsa, munozara ikki keskin qutbga ajraladi: biri har qanday o'zgarishni xavf deb biladi, ikkinchisi esa an'anani taraqqiyotga to'siq sifatida ko'radi. Aslida esa har bir qadriyatning jamiyatdagi vazifasini, uning kimlarga qanday ta'sir qilishini va qanday shaklda davom etishi mumkinligini alohida ko'rib chiqish maqsadga muvofiq.

Bo'riyevning tadqiqotida milliy ong, tarixiy meros va mentalitet o'zgarishining o'zaro aloqasi asosiy nazariy masala sifatida qo'yilgan [1]. Ushbu maqolaning farqli jihati — muammoni fuqarolik ishtiroki va ta'lim amaliyoti bilan bog'laydigan uch bosqichli tushuntirish modelini ishlab chiqishidir. Bunda original manbadan olingan umumiy nazariy yo'nalish tan olinadi, yangi model esa mualliflik tahliliy taklifi sifatida taqdim etiladi.

Mazkur yondashuvning yana bir cheklovi shuki, identifikatsiya shaxslar va guruhlar orasida turlicha shakllanadi. Shahar va qishloq muhiti, ta'lim tajribasi, migratsiya va axborotdan foydalanish imkoniyatlari natijalarga ta'sir qilishi mumkin. Kelgusi tadqiqotlarda ushbu farqlarni suhbat, kuzatuv va so'rovnomalar orqali tekshirish o'rinli bo'ladi.

Xulosa

Milliy o'zlikni anglashni faqat merosni bilish yoki an'anaga hurmat bilan cheklab bo'lmaydi. U tarixiy bilimni anglash, mazmunini tanqidiy va mas'uliyatli talqin qilish hamda jamoat hayotida ishtirok etish orqali chuqurlashadi. Madaniy davomiylikni saqlash uchun yangilanishni rad etish shart emas; aksincha, qadriyatlarning inson va jamiyat uchun ahamiyatini yangi sharoitda ochib berish zarur.

Taklif etilgan "bilish — talqin qilish — ishtirok etish" modeli bu jarayonni muhokama qilish uchun konseptual asos beradi. Uning amaliy samaradorligi hali empirik tekshirilmagan. Shu sababli maqola natijalari qat'iy statistik xulosa emas, balki keyingi izlanishlar va ta'limiy tashabbuslar uchun nazariy taklif sifatida baholanishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Bo'riyev M. Milliy mentalitet transformatsiyasida milliy ong va milliy o'zlikni anglash tendensiyalari // *Образование и наука в XXI веке*. 2025. № 62-3 (2). B. 378 va keyingi betlar. ISSN 2782-4365. (Foydalanilgan asl maqola.)

Izoh: Yakuniy nashrga topshirishdan oldin manbaning to'liq bet oralig'i va jurnal bibliografik ma'lumotlari asl nashr bilan solishtirilishi kerak.